

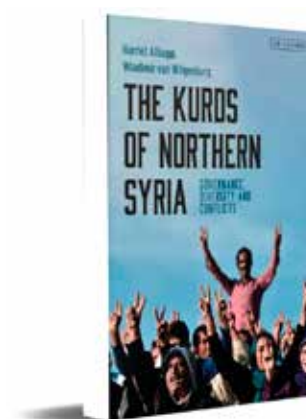

שני הפרקים הבאים עוסקים בדפוסי הניהול של השלוחה הסורית של המחתרת הכורדית (PYD), שהפכה להיות דומיננטית בצפון סוריה, ובשינויים זהותיים בתקופה זו — בראש ובראשונה התחזקות הזהות הכורדית. הפרק החמישי עוסק במעורבות השחקנים הבינלאומיים והפרק המסכם דן בסיכויי ההיתכנות של המשך השליטה העצמית הכורדית בצפון סוריה.

טענתם המרכזית של הכותבים היא ששאלת הייצוג הפוליטי של הכורדים הפכה ל"שדה קרב" בפני עצמו והקשתה עליהם לתפקד. טענה חשובה נוספת היא שהכורדים נותרו לכודים בין האינטרסים והפעולות של שחקנים אזוריים ובינלאומיים בעלי מטרות סותרות (Kindle edition, location 5658-5673). זאת מכיוון שהסוגיה הכורדית היא קריטית עבור טורקיה בגלל שיקולים פנימיים ואסטרטגיים, ולאור זאת שמשטר אסד, רוסיה ואיראן נעזרו בעבר בכורדים כדי לפעול נגד טורקיה, והם יכולים גם בעתיד להשתמש בקלף הכורדי נגד אנקרה.

רוב האיסוף המחקרי (שכלל ראיונות וסקרים בקרב האוכלוסייה, יש להדגיש שלעיתים אף תוך סיכון חייהם של החוקרים) נערך בין אפריל לאוגוסט 2016, וכך התאפשרה מעין "הקפאת תמונה" של רגעי השיא של הפרויקט הכורדי בצפון סוריה. אף על פי שהתבוננות יסודית בפרויקט כזה של הרחבת הייצוג האוטונומי של קבוצה — שהייתה מקופחת ומדוכאת לאורך שנות קיומה של סוריה — יכולה מטבעה לעורר אמפתיה, כותבי הספר לא נרתעו מהצגת התייחסות ביקורתית. כך הספר רחוק מאידאליזציה (שהייתה נפוצה למדי בעיתונות מערבית, כמו גם בעיתונות הישראלית) וכולל תיאור מנותק רגשית, ולעיתים מפורט מאוד, של מה שהתרחש בצפון סוריה מבחינה פוליטית במהלך מלחמת האזרחים בסוריה עד שנת 2018.

לאור משקלם הדמוגרפי הנמוך יחסית, מלכתחילה לא היה סביר שהכורדים בסוריה יתקרבו לרמת האוטונומיה שהממשל הכורדי האזורי בצפון עיראק זוכה לה. גם משיקולים אידיאולוגיים של חתירה ל"אוטונומיה דמוקרטית" בעקבות רעיונות של מנהיג המחתרת הכורדית (PKK) עבדוללה אוג'לאן, מסגרת הייצוג בצפון סוריה נבנתה כך שאינה מעוניינת לקדם רק את האוכלוסייה הכורדית, אלא יש לה אג'נדה כללית יותר כגון קידום שוויון מגדרי (Kindle edition, location 3239). לאורך שנות המלחמה, הגעתם של עקורים מחלקים אחרים של סוריה כמו גם עזיבתה של חלק מהאוכלוסייה הכורדית הפחיתו עוד יותר את הסיכוי למימוש אוטונומיה כורדית במובן האתני המצומצם (Kindle edition, location 5597).

צמיחתו ודעיכתו של הפרויקט הכורדי בצפון סוריה

Harriet Allsopp and Wladimir van Wilgenburg,
The Kurds of Northern Syria: Governance, Diversity and Conflicts

הוצאת I. B. Tauris, 2019

64 עמודים (הסקירה מתייחסת לגרסת קינדל)

גליה לינדנשטראוס

ספרם של החוקרת הרייט אולסופ והעיתונאי ולדימיר וילגנבורג על הכורדים בצפון סוריה הוא קריאת חובה לכל מי שמתעניין בגורלו של מיעוט זה במהלך מלחמת האזרחים בסוריה. הכורדים בסוריה הם קבוצה קטנה יחסית בהשוואה למיעוט הכורדי בטורקיה, באיראן ובעיראק (ההערכות בפרוץ מלחמת האזרחים בסוריה היו שהם מונים כשני מיליון איש). משקלם באוכלוסייה הכללית בסוריה היה נמוך (כ־10 אחוזים, בדומה למשקלם היחסי של הכורדים באיראן, אך נמוך במידה משמעותית ממשקלם היחסי של הכורדים בעיראק ובטורקיה, המהווים כחמישית מאוכלוסיית מדינתם). מסיבות אלו, בין היתר, ובוודאי בהשוואה לכורדים בטורקיה ובעיראק, זכו הכורדים בסוריה לעניין מחקרי מועט. ספרם של אולסופ ווילגנבורג תורם למילוי החסר בהתייחסות למיעוט הכורדי לאורך שנות קיומה של סוריה. תרומתו החשובה יותר ועיקר הספר נוגעים לתקופה שאחרי פרוץ מלחמת האזרחים בסוריה ולתצורות השונות של הישויות האוטונומיות הכורדיות בצפון סוריה שהתפתחו לאורך המלחמה — משלושה קנטונים ועד ישות פדרלית במרבית שטחה של צפון סוריה. מבחינה זו הספר מתחקה אחר עליית כוחם של הכורדים בסוריה, ההגעה לנקודת השיא ותחילת הדעיכה.

שני הפרקים הראשונים בספר עוסקים בזהות הכורדית ובהיווצרות המפלגות הפוליטיות הכורדיות.

לכל המדינה (Kindle edition, location 1996). התנגדותו של אסד לקדם מסגרת כזו כפתרון למלחמת האזרחים, כמו גם התנגדות נרחבת לכך בקרב גורמי אופוזיציה בסוריה, מקשים לדמיין תרחיש שבו הכורדים יוכלו לשמור לאורך זמן על המעמד האוטונומי שלהם במדינה, מהרגע שאסד יחליט להשתלט מחדש על השטחים בצפון סוריה. היותם של הלוחמים והלוחמות הכורדים הכוח הקרקעי המוביל בלחימה מול ארגון המדינה האסלאמית אומנם הביא להם סיוע ואהדה במערב, אך לאחר שהארגון הובס מבחינה טריטוריאלית ועקב הלחצים מצד טורקיה, הם למעשה ננטשו על ידי בעלי בריתם ונותרו תלויים בחסדי המשטר.

היותם של הלוחמים והלוחמות הכורדים הכוח הקרקעי המוביל בלחימה מול ארגון המדינה האסלאמית אומנם הביא להם סיוע ואהדה במערב, אך לאחר שהארגון הובס מבחינה טריטוריאלית ועקב הלחצים מצד טורקיה, הם למעשה ננטשו על ידי בעלי בריתם ונותרו תלויים בחסדי המשטר.

אין בספר התייחסות להיבטים הקשורים לישראל ואין להתפלא על כך, מכיוון שבאופן מסורתי עיקר קשריה של ישראל היו עם הכורדים בעיראק, ובמיוחד עם ה־KDP. במהלך מלחמת האזרחים בסוריה היו דיווחים עיתונאיים מעת לעת על סיוע הומניטרי מוגבל שהעניקה ישראל לכורדים בצפון סוריה. באוקטובר 2019, על רקע תחילתו של מבצע צבאי טורקי בצפון־מזרח סוריה, מבצע "מעין השלום", התבטא ראש ממשלת ישראל בנימין נתניהו בפומבי, באופן שחרג ממדיניות ישראלית קודמת ביחס לכורדים בסוריה. בציוץ ברשת טוויטר גינה נתניהו את המתקפה הטורקית, הזהיר שעלול להתרחש טיהור אתני וגם אמר שישיראל תעשה כל מאמץ להעניק סיוע הומניטרי ל"עם הכורדי האמיץ". עם זאת, גם את ההתבטאות החריגה הזו יש להבין בהקשר של העימותים הרטוריים בין נתניהו לבין נשיא טורקיה רג'פ טאיפ ארדואן, על רקע ההידרדרות ביחסים בין ישראל לבין טורקיה, וניתן להניח שבעתיד הנראה לעין לא תהיה מעורבות ישראלית משמעותית בצפון סוריה.

ד"ר גליה לינדנשטראוס היא עמיתת מחקר בכירה במכון למחקרי ביטחון לאומי ומתמחה במדיניות החוץ העכשווית של טורקיה. תחומי העניין הנוספים שלה הם סכסוכים אתניים והכורדים.

הספר בוחן עד כמה נרחב היה שיתוף הפעולה בין הכורדים לבין משטר אסד. ברור שללא שיתוף פעולה טקטי מוגבל עם המשטר, לא היו הכורדים מגיעים לאן שהגיעו עם הישות הפדרלית בצפון סוריה (Kindle edition, location 598; 4742). מנגד, לא ברור מה היו האפשרויות האחרות מבחינת הכורדים בסוריה — חוסר הרצון לאפשר ייצוג פוליטי לכורדים כקבוצה במסגרת עיצוב עתידה של סוריה היה נרחב בקרב גורמי אופוזיציה בסוריה, והקשה את שיתוף הפעולה איתם. גם סוגיית שיתוף הפעולה של הכורדים עם המערב נדונה. מצד אחד, כדי להמשיך להיות רלוונטיים עבור הקואליציה הבינלאומית שנלחמה בארגון המדינה האסלאמית, היה על הכורדים להרחיב את שליטתם הטריטוריאלית. מצד שני, ככל שהתרחבו מבחינה טריטוריאלית, הרי משקלה היחסי של האוכלוסייה הכורדית נותר נמוך, וההתרעמות בסוגיות כגון גיוס החובה בקרב הכורדים גברה.

הספר מעמיק בסוגיית חילוקי הדעות והפיצולים הפנימיים בקרב הכורדים הסורים. הבעיה נבעה גם מהתלות ומההשפעה הנרחבת של התנועות הכורדיות המתחרות מחוץ לסוריה על התנהלות הכורדים בתוך סוריה — בראש ובראשונה הפיצול בין תומכי ה־PKK לבין תומכי המפלגה הכורדית הדמוקרטית (KDP) בעיראק (Kindle edition, location 5547). הפיצולים הפנימיים בקרב הכורדים גרמו בעבר לקשיים בקידום המטרה של השגת הגדרה עצמית כורדית, ואין זה מפתיע שהם גם היו מקור לחולשה ולבעיות בתוך הישויות הכורדיות בצפון סוריה. כך, בעוד שליטת ה־PYD הייתה משמעותית, היא הייתה גם מאותגרת בין היתר מצד מפלגות פוליטיות בקרב הכורדים הסורים, שהיו קשורות ל־KDP.

מי שעוד הגבילה את היכולת הכורדית לקיים שליטה אוטונומית נרחבת ולאורך זמן בצפון סוריה הייתה טורקיה. הדומיננטיות של ה־PYD בצפון סוריה, ומנגד ההשפעה המוגבלת של ה־KDP ובפרט של מי שהיה נשיא החבל הכורדי בצפון עיראק, מסעוד ברזאני (שהיה במובנים רבים בעל ברית של טורקיה בתקופה זו), הובילו לחששות של אנקרה מפני מימוש הפרויקט הכורדי בכל צפון סוריה. לשם עצירת הכורדים יצאה טורקיה לשלושה מבצעים צבאיים החל מאוגוסט 2016, שבהם פעלה תחילה לבליתם ההתקדמות הכורדית, ולאחר מכן לכיבוש חלקים שכבר היו בידי הכורדים.

בטווח הארוך, קשה לראות כיצד יחמקו הכורדים מהגורל של חזרה למעמד של מיעוט מקופח בתוך סוריה. הכורדים היו רוצים פתרון של מסגרת פדרלית